

Almanya’da İslam Din Öğretimi Modelleri*

HALİSE KADER ZENGİN
Dr., ANKARA Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
e-mail:kzengin@divinity.ankara.edu.tr

abstract

Islamic Religious Education Models in Germany. The article 7/3. of German Constitution is the determinant of religious courses. According to this, the undertaker of religious course is the religious community itself. By reason of the muslims in Germany cannot answer the requirements those defined in the constitution and the states being independent within themselves has put different religious education models into practice. These models are, government supported courses of which the language is German or Turkish or the courses which are performed in German with the leadership of the roundtable organizations of Islamic Religious Communities. These are all temporary processes to reach the religious course that Constitution requests.

key words

Islam, Religious Education, Germany, Federal States, Pilot Projects.

A. Giriş

1961 yılından itibaren Türkiye’den Almanya’ya giden işçiler başta din eğitimi ve din hizmeti ihtiyaçları olmak üzere birçok problemle karşı karşıya kalmışlardır. İlk defa Türk ailelerin çocukları için İslam din öğretimi program çalışmaları Kuzey Ren Westfalya eyaletinde 1978 yılında başlatılmıştır. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’den görevlendirilen öğretmenlerin desteğinde Türk çocukları için “Türkçe Ana Dili Tamamlama Dersi” çerçevesinde “Türkçe İslam Din Bilgisi Dersi” okutulmaya başlanmıştır.

1990’lı yıllara gelindiğinde Almanya’daki azınlık Müslümanların, ülkelere geri dönmeleri ve Alman vatandaşı olmaları, Alman eğitim politikasında bir dönüşüm yaşanmasına etki etmiştir. Devlet artık Alman toplumuna

* Bu makale, Halise Kader Zengin, *Almanya’da İslam Din Öğretimi Modelleri (Bavyera Eyaleti Örneği)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007 adlı doktora çalışmasındaki bilgilere dayanmaktadır.

uyumu sağlanması gereken, farklı milletten Müslümanların eğitimi üzerinde düşünmeye başlamıştır. Soruna çözüm üreten eyalet eğitim yetkililerinin yanında çeşitli Müslüman dernek ve cemaatler de çalışmalar başlatmıştır.

İslam Din Dersine İlişkin Tartışmalar

1. Geliştirilecek bir İslam Din Dersi için Anayasanın 7. maddesi 3. fıkrası belirleyicidir: “Din dersi, mezhepsiz okullar dışındaki kamu okullarında düzenli derslerdendir. Din dersi, devletin denetim hakkına zarar vermeyecek şekilde, dinî cemaatlerin temel ilkeleriyle uygunluk içinde verilir. Hiçbir öğretmen, iradesine aykırı olarak din dersi vermeye zorlanamaz.” Bu sebeple verilecek ders, ilgili Anayasa maddesi ve eyalet yasalarıyla uygunluk arz etmesi gerekmektedir.

2. Anayasanın zikredilen maddesine göre, İslam Din Dersi'nin okulda uygulanabilmesi için bir dinî cemaatin olması gerekmektedir. Dinî cemaat ile kast edilen kurumsallaşmış bir dinsel topluluktur.¹ Hukukçular dinî cemaat olarak kabul edilmede bazı şartlar ileri sürmektedir. Buna göre; dinî cemaatin bir tüzüğünün olması, cemaatin devamlılığının garanti edilmesi, üye sayısının belli çoğunlukta bulunması, üyelerinin belirli ortaklıklar etrafında birleşmesi ve üye olma kurallarının belirli olması, diğer cemaatlerden farklı bir özelliğinin olması, Anayasaya bağlı kalması ve buna dikkat etmesi, sayılan şartlar arasındadır.² İslam cemaat geleneği bulunmadığı için bunları yerine getirmede, Müslüman dinî cemaatler zorlanmaktadır.³

3. Hem Protestan Kilisesi hem de Katolik Kilisesi anayasaya uygun bir İslam Din Dersi'ne olumlu yaklaşmaktadır.⁴ Fakat kiliseler, Ana Dili Tamamlama Dersi çerçevesinde verilen Din Bilgisi Derslerinin anayasaya uygun

1 Örneğin Berlin'deki Hümanistler cemaati gibi belli bir dünyevi görüş etrafında kurumsallaşmış topluluklar eyaletlere göre aynı statüde kabul edilmektedir.

2 Özellikle süre ve üyenin ne kadar olması gerektiği konusunda netlik yoktur. Geniş bilgi için bkz. Zengin, agt., s. 8-11.

3 Bu zorlukları aşmak üzere 3. Alman İslam Konferansı'nın 2. çalışma grubunda tartışmalar yapılmıştır. Bkz. Bundesministerium des Innern, *Deutsche Islam Konferenz (DIK): Zwischen-Resümee der Arbeitsgruppen und Gesprächskreises*, Vorlage für die 3. Plenarsitzung der DIK, 13. März 2008, Berlin, s.20-22.

4 Protestan Kilisesinin görüşleri için bkz. Evangelische Kirche in Deutschland, *Religionsunterricht für muslimische Schülerinnen und Schüler*, Eine Stellungnahme des Kirchenamtes der EKD vom 16.02.99; Ayrıca Kasım 2006'da yayınlanan EKD-Texte 86, *Klarheit und gute Nachbarschaft, Christen und Muslime in Deutschland, Eine Handreichung des Rates der EKD*, s.61-62'de, Protestan Kilisesi'nin İslam Din Dersi ile ilgili görüşlerinde bir değişme olmamıştır. Aynı görüşler için bkz. Jörn-Erik Gutheil, “Evangelische Kirche und Islam”, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, *Fachtagung, Integration und Islam*, Band 14, 2006, s. 39; Katolik Kilisesi'nin görüşleri için bkz. Prälat Ernst Blöckl, Stellungnahme des Katholischen Schulkommissariates in Bayern zu

olmadığı görüşündedir. Onlar Türkiye'den gelen öğretmenlerce ve Türk devleti ile bağlantılı verilen derslerin sakıncalı olduğunu savunmaktadır.

4. Uygulamaya konulacak bir İslam Din Dersi'nin içeriğiyle ilgili de sorular yapılmaktadır. Özellikle İslam ceza hukuku, aile ve muamelat hukuku ile ilgili bazı ayetlere ve gelenekteki uygulamalara dikkat çekilmektedir.⁵ Alman yasa ve değerlerinin geçerli olduğu devlet ve toplumda, İslam'ın inanılan ve uygulanan bazı din anlayışlarının halen geçerliliğini devam ettirip ettirmediği, modern çağa göre yorumların değişip değişmediği tartışılmaktadır. İslam Din Dersi'nin fundamentalist içerikle hazırlanılmasından endişe duyulmaktadır.

5. İslam Din Dersi okulda yer almaya başladığında bu dersi okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesi sorunu gündeme gelmektedir. Eyaletlerdeki pilot ders uygulamalarına paralel olarak bazı Üniversitelerde öğretmen adaylarına/öğretmenlere İslam din pedagojisi sertifikası kazandıran yan dal, master veya hizmet içi kurslar düzenlenmeye başlanmıştır. Ancak buralarda da dersleri verecek başta öğretim üyesini bulmada sıkıntı yaşanmaktadır.

6. Türkçe ve Almanca İslam Din Bilgisi Dersleri ihtiyaç ve mevcut sorunlar sebebiyle, İslam Din Dersi pilot projelerinden daha önce uygulamaya geçmiştir. Din Bilgisi Dersleri, devletin desteği ve içeriği belirlemesi, öğretmenlerini seçmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Çünkü anayasaya göre devlet, din dersinin içeriğini belirleyemediği gibi dersi kimin okutacağına da karar veremez. İslam Din Bilgisi Dersi'nin hukuki statüsü, bu modelin İslam Din Dersine geçiş görevini üstlendiğini düşündürmektedir.⁶

Vorschlägen, einen islamischen Religionsunterricht als ordentliches Schulfach einzuführen, 12. Ocak 1999, Staatsinstitut für Schulpädagogik und Bildungsforschung, *Islamischer Religionsunterricht an bayerischen Schulen?*, März 2000, s.42.

5 Tartışılan konular hakkında geniş bilgi için bkz. Hans Peter Füssel, Tilman Nagel, "Islamischer Religionsunterricht und Grundgesetz", Yayına Hazırlayan (Hrsg): Landesinstitut für Schule und Weiterbildung, in: *Rahmenbedingungen und Materialien zur religiösen Unterweisung für Schüler islamischen Glaubens*, Express Edition GmbH, Berlin 1987, s.39-51; Katrin Janke, *Institutionalisierte Islam an staatlichen Hochschulen*, Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 2005, s. 161-183; Adel Theodor Khoury, Peter Heine, Janberd Oebbecke, *Handbuch Recht und Kultur des Islams in der deutschen Gesellschaft*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2000, s. 237-241; Christine Schirmacher, Ursula Spuler Stegemann, *Frauen und die Scharia, Die Menschenrechte im Islam*, Heinrich Hugendubel Verlag, Kreuzlingen München 2004, s.37-53; EKD-Texte 86, *Klarheit und gute Nachbarschaft, Christen und Muslime in Deutschland, Eine Handreichung des Rates der EKD*, s.22-71.

6 Özellikle Almanca Din Bilgisi Dersi, Türk ailelerini din dersinin dilinin Almanca ve öğretmenlerinin farklı milletten olmasına yakınlaştırmaktadır. Ayrıca farklı milletten öğrencilerin aynı sınıfta İslam hakkında öğrenmeleri hem aileleri hem de öğrencileri farklı mezheplerin yorumları ve kültürleriyle tanıştırmaktadır.

Yasal sınırlıklar, İslam'ın yapısı ve cemaatlerin mevcut durumu, yukarıda belirtilen konular doğrultusunda ilgili makam ve dinî cemaatleri farklı çözüm yolları bulmaya yönlendirmiş ve eyaletlerin eğitim işlerinde bağımsız olması nedeniyle çok çeşitli din öğretimi modellerinin uygulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle araştırmanın ana sorusunu; “Almanya’da eyaletlerde hangi İslam din öğretimi modelleri uygulanmaktadır?” oluşturmaktadır. Temel soruya bağlı olarak tek tek eyaletlerdeki modellerin mevcut uygulanma durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç gerçekleştirilirken; varsa dersi yürüten cemaat, dersin programı, modelin uygulandığı okul sayısı, öğretmenleri, öğretmenlere verilen seminerler hakkında betimsel olarak bilgi verilmesi yoluna gidilmiştir. Araştırmayı gerçekleştirmek için Tarama Modeli kullanılmıştır.

B. Eyaletlerdeki İslam Din Öğretimi Modelleri

İslam din öğretimi modellerinin⁷ eyaletlerdeki uygulanma durumları aşağıda incelenmiştir. Bunlardan Alevilik Din Dersi, İslam’dan farklı bir inancıya sahip olduğu ve Alman devleti tarafından ayrı bir dinî cemaat kabul edildiğinden araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

1. KUZEY REN WESTFALYA

Almanya’nın batısında bulunan Kuzey Ren Westfalya eyaletinin nüfusu 18 milyondur. 34.080 km² yüzölçümüyle Almanya’nın dördüncü büyük eyaletidir. Müslümanların oranı eyalet nüfusunun %5.5’i kadar olduğu tahmin edilmektedir. Uygulamada olan İslam din öğretimi modelleri şunlardır:

a. Ana Dil Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

1978 yılında zamanın Kültür Bakanı, Okul için Eyalet Enstitüsünden İlkokul 1.-4. sınıflar için İslam Din Dersi Programı geliştirilmesini istemiştir. Derste Almanya’da yaşayan Müslüman çocuklara İslam inancını ve davranışlarını öğretmesi hedeflenmiştir. Hıristiyan kiliselerin, isminden dolayı böyle bir dersin dinî cemaat olmadan verilemeyeceğine yönelik eleştirilerde bulunması üzerine, dersin bağımsız bir ders olmaktan ziyade Ana Dil Dersi kapsamında, inandırma hedefli olmayıp sadece bilgi vermeye yönelik, İslam Din Bilgisi Dersi olmasına karar verilmiştir. 1986 yılında Eyalet Enstitüsü Almanca ve Türkçe olarak, “Müslüman öğrenciler için Din Bilgisi Programı

7 Model kavramı çalışmada, Almanya’daki okullarda; eyaletlere, dersin teorik temellerine, programların hazırlanma sürecine, programlarına ve programların uygulanma şekline, öğretmenlerine göre değişiklik gösterebilen ders yaklaşımlarıdır. Dolayısıyla “Model” kavramı çalışmada Almanya’daki okullarda uygulanabilecek en uygun İslam Din Dersine ulaşmak için denenen dersler için kullanılmıştır.

- İlkokullar İçin 24 Ünite”yi (Religiöse Unterweisung für Schüler islamischen Glaubens-24 Unterrichtseinheiten für die Grundschule) yayınlamıştır. Aynı ders için Dinimizi Öğreniyoruz ismiyle öğrenci kitapları hazırlanmıştır. Eyalet yetkilileri 1991 yılında 5. ve 6. sınıflar için 12 ders ünitesi, 1996 yılında ise 7-10. sınıflar için 24 ders ünitesi oluşturmuştur. Bunlar da aynı şekilde Türkçe Ana Dil Dersi kapsamında verilmesi düşünülmüş ancak sadece Almanca basılmıştır. Ders programı 1990'lı yıllarda Boşnakça ve Arapça olarak da geliştirilmiş ve okutulmuştur.⁸

Din Bilgisi Dersi, Anayasanın temel değer düzenlemesi çerçevesinde ve Eyalet Anayasasının dinî bilinçlendirme eğitim ve öğretim hedefinde yapılmaktadır. Ders inandırma hedefli değildir. Almanya'daki Müslüman öğrencilere İslam ahlakını ve dini öğretmek hedeflenmektedir. Amaç, seküler Hıristiyan kültürü tarafından şekillendirilmiş bir toplumda öğrencilerin Müslüman olarak yaşayabilmelerine yardımcı olmaktır. Derse katılım serbesttir, öğrencilerden başvuranlar bir öğretim yılı boyunca derse devam etmektedir. En az katılım sayısı ana dil dersinin düzenlenmesine bağlıdır. Beş saatlik ana dil dersinin iki ders saati Din Bilgisi Dersi'ne ayrılmaktadır. Öğrencilerin, ana dil dersine katıldığını belgelendirmek amacıyla not verilir.

Eyalet tarafından görevlendirilen ana dil dersi için Müslüman öğretmenler, kendilerinin hazır ve uygun olduklarını bildirdiklerinde bu dersi verebilmektedir. Öğretmenlerin seçimine okul yetkilileri karar vermektedir. 1999 yılında çıkartılan genelge ile dersler iki şekilde vermeye başlanmıştır: 1. Ana Dili Tamamlama Dersi çerçevesinde Türkçe, Arapça ve Boşnakça. 2. Zamanı belli olmayan deneme modeli şeklinde, bağımsız bir ders olarak Almanca.⁹

b. Din Bilgisi-Kültürü Dersi (Unterweisung-Islamkunde)

1999 yılında çıkartılan bir genelge ile Din Bilgisi Dersinin ilk defa Almanca verilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre, öğrenci faaliyetleri değerlendirmeye tabi tutulmakta ve dersin sınıf geçmeye etkisi olmaktadır. Ders, 1999-2000 eğitim öğretim yılından beri okul sayısı arttırılarak uygulanmaktadır. Ders, mezhep merkezli değildir ve her milletten Müslüman'a açıktır.

Almanca Din Bilgisi Dersi, Türkçe verilen Din Bilgisi Dersinin amaçlarından farklı amaçlara sahip değildir. Öğrencileri inandırmak hedeflenmemiş-

8 Pfaff, “Zur Situation des Islamunterrichts in Nordrhein –Westfalen”, Yayına Hazırlayan (Hg): Wolfgang Bock, *Islamischer Religionsunterricht?*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen 2006, s.137-139.

9 Genelge için bkz. RdErL.d., Ministerium für Schule und Weiterbildung, Wissenschaft und Forschung, V. 28.5.1999 (ABl. NRW.1 S.96), “Islamische Unterweisung”, P. Schreiner, K. Wulff, *Islamischer Religionsunterricht*, Münster 2001, s.105-106.

tir. Almanya'daki Müslüman öğrencilere, İslami geleneği kendi tarihlerine, ahlak ve dinlerine göre öğretmek için çaba sarf edilmektedir.

2000 yılında 22 okulda denenen model için yeni geliştirilmiş bir ilkökul programı kullanılmamıştır. Ders, Ana Dil Dersi kapsamında verilen Din Bilgisi Dersi için geliştirilen programa göre yapılmıştır. 20 sene önce geliştirilen programın güncel olmaması ve Şii, Alevi öğrencileri dikkate almaması sebebiyle 2002 yılında yeni bir öğretim programı geliştirilmeye başlanmış, 2005 yılında çekirdek program çıkmıştır. Mart 2006'da 1.-4. sınıf ders programı yayınlanmıştır. Ders Programlarının tamamının 2007-2008 öğretim yılına kadar hazır olması planlanmış¹⁰ ancak halen 5-10. sınıfların ders programı için çalışmalar sürdürülmektedir. 2005 yılında dersin adı İslamkunde (İslam Kültürü) olarak değiştirilmiştir.

2003-2004 öğretim yılında 110, 2008-2009 da 120 okul, model denemesine katılmıştır. Dersin açılabilmesi için en az katılım sayısının 12 olması gerekmektedir. Dersi almak için başvuran öğrenciler, bütün bir öğretim yılı derse devam etmektedir.

Dersi veren öğretmenler, eğitim kurslarına alınmıştır. Türkçe Din Bilgisi Dersi öğretmeni olanlarla, İslam Bilimcilere farklı eğitim seminerleri düzenlenmektedir. Birinci gruptaki öğretmenlere alan eğitimi olarak adlandırılan; İslam'ın ve dolayısıyla Müslümanların tarihi, İslam Metinleri Filolojisi, İslam Sosyal Bilim Analizi gibi dersler verilmektedir. İkinci gruptakilere ise derse hazırlık anlamında ünitelerin bölümlenmesi, yıllık planın oluşturulması, pedagoji ve İslami kavramlar üzerinde çalışma, derste kullanılacak metot ve teknikler, genel pedagoji, okul ve ders organizasyonu, genel öğretim metotlarında bilgi verilmekte ve okulda uygulama yapılmaktadır.¹¹

c. İslam Din Dersi

Almanya Müslümanları Merkez Konseyi (ZMD) ve İslam Konseyi (Islamrat) Kuzey Ren Westfalya okul bakanlığına, 1996 yılında "Almanca İslam Din Dersi" için dilekçe vermiştir. Bu konuda açıklama yapan Özdoğan, Almanca verilecek bir dersin diğer Müslüman öğrencileri de kapsayacağını, Türkçe Din Bilgisi Dersi'ni veren öğretmenlerin yeterlik gösteremedikleri

10 Michael Kiefer, *İslamkunde in deutscher Sprache in Nordrhein-Westfalen*, LIT Verlag, Münster 2005, s.113-114; 1.-4. sınıf ilkökul İslamkunde öğretim programı hakkında bilgi için bkz.<http://www.learn-line.nrw.de/angebote/svislam/download/lehrplan.islamkunde.pdf>, (erişim 03. 07. 2007).

11 Klaus Gebauer, "İslamkunde in NRW", Yayına Hazırlayan (Hg): Stefan Reichmuth, Mark Bodenstein, Michael Kiefer, Birgit Väh, *Staatlicher Islamunterricht in Deutschland*, LIT Verlag, Berlin 2006, s. 29-30; Klaus Gebauer, "Schulversuch Islamischer Unterweisung in Deutscher Sprache", Hg: Eckart Gottwald, Dirk Chr., Siedler, *Islamische Unterweisung in Deutscher Sprache*, Neukirchener Verlag, Neukirchen Vlyun 2001, s. 30-31; Kiefer, *age.*, s. 105-112.

için velilerin bundan hoşnut olmadıklarını belirtmiştir. Öğretmenlerin İslam'la bağdaşmayan yaşantıları nedeniyle, veliler çocuklarının Türkçe Din Bilgisi Dersi'nden kayıtlarını sildirmektedir.¹² Benzeri nedenlerle ZMD, Almanca bir İslam Din Dersi Programı hazırlamıştır.¹³

2000 yılında öğrenci velileri, ZMD ve İslamrat birlikte İslam Din Dersi için dilekçe vermiş; ancak İdare Mahkemesi söz konusu cemaatlerin Anayasanın 7/3'e uygun bir dinî cemaat olmadığı gerekçesiyle taleplerini reddetmiştir. Münster Yüksek İdare Mahkemesi de aynı kararı vermiştir. Dinî cemaat ve üyelerinin asli üye olmadıkları belirtilmektedir.¹⁴

ZMD ve İslamrat'ın çabalarının dışında uyum politikasının bir parçası olarak Eğitim Bakanlığı'nın devlet gözetiminde planladığı, Köln ve Duisburg'ta Almanca İslam Din Dersi denemelerinden söz edilmektedir.¹⁵ Köln ve Duisburg'taki cami cemaatlerinin bir din dersi programı hazırlamak için bir araya gelmesi durumunda, söz konusu dersin 2008 yılından itibaren uygulanmaya konulması düşünülmüştür.¹⁶ Kaddor'un bildirdiğine göre Köln ve Duisburg'ta İslam Din Dersi pilot deneme olarak dört yıllığına uygulanmaya başlamıştır. Başarılı olması halinde diğer şehirlere de yaygınlaştırılacaktır.¹⁷

2. BERLİN

Almanya'nın başkenti olan Berlin, 3.4 milyon nüfusuyla Almanya'nın en fazla nüfusuna sahip şehir eyaletidir. Almanya'nın kuzey doğusunda bulunan eyalette, uygulanan İslam din öğretimi modelleri aşağıda incelenmiştir.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

Din Bilgisi Dersi, konsoloslüğün gözetiminde Ana Dili Tamamlama Dersi çerçevesinde verilmektedir. Öğretim programı ve öğretmenler Türkiye'den gelmektedir.

b. İslam Kültürü Dersi (İslamkunde)

Berlin'de Şubat 2000'den itibaren İslam Kültürü Dersi'nin 1. ve 2. sınıflarda okul denemesi olarak okutulmasını 15 Türk Eyalet Dernekleri birleş-

12 Hasan Özdoğan, "Stellungnahme zum Runderlaß NRW IRU", P. Schreiner, K. Wulff, *Islamischer Religionsunterricht*, Münster 2001, s.112-113.

13 Bkz. Zentralrats der Muslime in Deutschland, *Entwurf Eines Lehrplans für Islamische Religionslehre (Grundschule)*, Köln 1999.

14 Pfaff, agm., s. 143-144.

15 <http://www.integrationsbeauftragter.nrw.de/pdf/presseschau/presseschau41.pdf>, (erişim 16.08.2007).

16 <http://www.integrationsbeauftragter.nrw.de/pdf/pressespiegel/ps-klassenzimmer.pdf>, (erişim 16.08.2007).

17 http://de.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-469/_nr-691/i.html, (erişim 02.02.2009).

rek talep etmiştir. Dersin amacı, İslam'ı merkeze alarak bütün dinler hakkında bilgi vermektir. Derse katılım serbesttir. Müslüman öğrencilerin dışındaki öğrencilere de dersin açık olması talep edilmiştir.¹⁸

15.01.2009 tarihli açıklamada eyalet eğitim danışmanı Pokall, Müslüman cemaat ve derneklerin bir araya gelip senato ile bir İslam Din Dersi için anlaşamadıkları takdirde, eyalette İslam Kültürü Dersi'nin yaygınlaştırılacağını ifade etmiştir.¹⁹

c. İslam Din Dersi

Berlin eyaletinde Federal Anayasanın 7. maddesinin 1. fıkrası geçerli değildir. 141. maddeye (Bremer Klausel) göre dersin üstlenicisi dinî cemaattir. Din dersi kamu okullarında düzenli bir ders değildir. Din dersleri okul kanununun 23. ve 24. maddelerine göre düzenlenmektedir. Okul yetkilileri sadece haftanın iki saatini ders planında boşaltmak ve yer göstermekle yükümlüdür. Ders öğretmenlerini dinî cemaat görevlendirmekte, ücretini devlet ödemektedir. Derse not verilmemektedir.

1980'de kurulan İslam Federasyonu 1980, 1983, 1987 ve 1993'te birçok kez İslam Din Dersi için dilekçe vermiş fakat mahkeme kararıyla ret edilmiştir. Gerekçe olarak İslam Federasyonunun bir din cemaati olmadığı sadece birliklerin anlaşması olduğu vurgulanmıştır. Yüksek İdare Mahkemesi 04.11.1998 yılında İslam Federasyonunu, din cemaati olarak kabul etmiştir. Federasyon, 23.02.2000 tarihinde Berlin okullarında kendi İslam din dersini verme hakkını elde etmiştir.²⁰ Ders öğretim programı 27 Nisan 2000 tarihinde hazırlanmıştır; fakat en son hali Mayıs 2001'de dördüncü kez geliştirilerek kabul edilmiştir.²¹ 5. ve 6. sınıflar için program geliştirme çalışmaları devam etmektedir. 1.-4. sınıflar için geliştirilen programda yedi öğrenme alanı mevcuttur: 1. Evren 2. İbadet 3. Ben ve diğerleri I 4. Ben ve diğerleri II 5. Kur'an 6. Bayramlar 7. Peygamberler.²²

18 Axel Emenet, *Verfassungsrechtliche Probleme einer islamischen Religionkunde an öffentlichen Schulen*, Dr. Hänzel-Hohenhausen AG. Verlag., Frankfurt am Main 2003, s.43; Staatsinstitut für Schulpädagogik und Bildungsforschung, *Islamischer Religionsunterricht an bayerischen Schulen?*, München 2000 s.24; Ali Özgür Özdil, "Islamischer Religionsunterricht", Yayına Hazırlayanlar (Hg): Peter Schreiner, Karin Wulf, *Islamischer Religionsunterricht*, Comenius Institut, Münster 2001, s.19.

19 http://www.morgenpost.de/printarchiv/berlin/article1015392/Senat_erwaegt_Schulfach_Islamkunde.html, (erişim 02.02.2009).

20 Irka Christin Mohr, *Muslimen zwischen Herkunft und Zukunft*, Das Arabische Buch Verlag, Berlin 2000, s.18-19; Özdil, "Islamischer Religionsunterricht", s. 19.

21 <http://www.islamische-foederation.de/irugeschuaktu.htm>, (erişim 28.06.2007).

22 Islamische Föderation, *Vorläufiger Rahmenplan Islamischen Religionsunterricht, Klassenstufe 1.-4.* Ekim 2000.

2002-2003 öğretim yılında 15 okulda İslam Din Dersi verilmiştir. Toplam 1657 öğrenci derse katılmıştır. 1-6. sınıfa kadar olan öğretim kademesinde İslam Din Dersine, % 21.06 Arap, %0.72 Pakistan'lı, % 1.03 Arnavut, % 0.84 Boşnak, % 1.75 Alman, % 74.05 Türk, % 0.12 Afgan, % 0.12 Yunan, % 0.12 İran'lı öğrenci katılmıştır.²³ 2003-2004 öğretim yılında 48 okulda ders verilmiştir. % 74.06 Türk, % 21.09 Arap, %1.27 Alman, % 3.58 Diğer (Arnavut, Afgan, Yunan, Boşnak, Yunan, İran'lı) öğrenciler katılmıştır.²⁴ 2006-2007 öğretim yılında 31 okulda dersler verilmiştir.²⁵

3. HESSEN

Almanya'nın ortasında bulunan Hessen eyaletinin yaklaşık 6 milyon nüfusu vardır. Eyalette aşağıda sunulan iki model denenmektedir. Üçüncü modelin hazırlıkları yapılmış ancak henüz uygulamaya geçmemiştir.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

1987'den beri Ana Dil Dersi çerçevesinde Türkçe Din Bilgisi Dersi verilmektedir. Bir ders saatidir.

b. Etik Dersi Kapsamında İslam Etiği

Ağırlık noktası İslam Ahlakı ve Felsefe olan bir Ahlak dersidir. Bu ders, Hessen Kültür Bakanlığının projesi olarak, 5. sınıftan 9-10. sınıflara kadar Hauptschule, Realschule, Gesamtschule, Gymnasium okullarında uygulanmaktadır. 2002-2003 öğretim yılında üç okulda denemesi yapılan ders, başarılı bulunmuştur. Ders materyalleri ve taslakları geliştirilmiştir. Kültür Bakanı, bu dersin 2007-2008 öğretim yılından itibaren bütün okullara yaygınlaştırılacağını belirtmiştir. Ancak yapılan araştırma sonucu bu konuda bir gelişmeye ulaşılamamıştır.

Söz konusu ders vasıtasıyla İslam Ahlakı'nın temel konuları, soruları ve problemlerinin Etik Dersi'nde öğretilmesi amaçlanmıştır. Dersin amacı, Müslüman öğrencilerin ahlakî karar verme, davranma yeteneklerini; insan hakları, anayasa, Hessen eyalet yasalarına bağlılığını geliştirmektir. 6., 8. ve 10. sınıflarda işlenen bazı konular şunlardır: İyi ve Kötü-Vicdan, Arkadaşlık-Sevgi ve Cinsellik, Birliktelik, Evlilik, Aile, Hak ve Adalet.

Dersi veren öğretmenler, daha önce Etik Dersini veren öğretmenlerdir. Ancak konuları Müslüman çocukların hayatlarına yakınlaştırmak maksadıyla,

23 <http://www.islamische-foederation.de/IRU/statistik/Schulen%20mit%20zahlen.pdf>; <http://www.islamische-foederation.de/IRU/statistik/GeschNatio1.PDF>; (erişim 28.06.2007).

24 <http://www.islamische-foederation.de/IRU/statistik2003/herkunft03.PDF>, (erişim 28.06.2007).

25 <http://if-berlin.de/images/einblicke/Folie3.JPG>, (erişim 02.02.2009).

İslami cemaatlerden kişilerle görüşülmekte ve görevli kişiler sınıfa davet edilmektedir. Aynısı Hıristiyan ve Yahudi cemaatleri için de geçerlidir. Öğretmenlerin eğitimi konusunda Frankfurt am Main'daki Johann Wolfgang Goethe Üniveristesi'nin Oryantalistik Bölümü ve Hessen Pedagoji Eyalet Enstitüsü ile işbirliği yapılmaktadır.²⁶

c. İslam Din Dersi İçin Çabalar

1995 yılında kurulan Hessen İslami Çalışma Dairesi çeşitli sebeplerden dolayı 1997'de adını değiştirerek, Hessen İslami Din Cemaati şeklinde tekrar yapılanmıştır ve tüzüğünü oluşturmuştur. Cemaat başta Sünni ve Şii Müslümanların okullarda İslam Din Dersi talebine cevap verebilmek için çaba göstermektedir. Hessen İslami Din Cemaati 23.05.1998 tarihinde okullarda İslam Din Dersi verebilmek amacıyla başvuru yapmıştır. Prof. Dr. Wielandt ve Prof. Dr. Füssel söz konusu cemaati incelemek üzere danışman seçilmişlerdir. Her iki uzman Hessen İslam Din Cemaati'nin (IRH) İslam'ı temsil edemeyeceği yönünde rapor sunmuştur. Araştırmalar göstermiştir ki, IRH, Selefî İslam'la (Suudi Arabistan'daki gibi) geleneksel anlayış arasında Ortodoks Sünni anlayışına sahiptir.²⁷ 30.10.2001 tarihinde ne organizasyonlarının ne de cemaatin dinî tüzüğünün Anayasanın 7/3. maddesine uygun olduğu belirtilerek, IRH'nin dilekçesi reddedilmiştir. IRH'nin buna itiraz etmesi de sonuç vermemiştir. 15.06.2004 tarihinde Wiesbaden İdare Mahkemesi İslam Din Dersi isteğini kabul etmemiştir. IRH'nin dinî cemaat olmadığı ve şu an ki yapılarıyla gelecekte de olamayacakları bildirilmiştir. IRH kararı Yargıtay'a iletmış, Hessen İdare Mahkemesi ise 14.09.2005 tarihinde temyiz kararını reddetmiştir. Şikâyet davasının bir üst mahkeme olan Federal Almanya İdare Mahkemesi tarafından incelenmesi sonucunda 20.06.2006 tarihinde IRH'nin şikâyet dilekçesi tekrar geri çevrilmiştir.²⁸

IRH'nin İslam din dersi modelinde; İslam'ın Kur'an ve sünnete dayalı öğretimi, teori ve uygulamanın ayrılmazlığı, öğreti, iman içeriği, Müslüman'ın yaşam pratikleri, ibadetler gibi konuların yer alması ön görülmüştür. Ders

26 Hessen Kültür Bakanı Karin Wulfa yöneltilen sorulara cevabını içeren 06.09.2004 ve 19.10.2004 tarihli yazısı için bkz. <http://www.landtag.hessen.de/Dokumente/Plenarsitzungen/02420.pdf>, <http://www.landtag.hessen.de/Dokumente/Plenarsitzungen/02553.pdf>, (erişim 28.06.2007).

27 Wielandt, IRH'nin verdiği bir fetvayı incelemiştir. Buna göre, Müslüman kız öğrenciler okul gezilerine mesafesi 81 km'yi geçtiğinde ancak mahremleri olduğunda katılabileceklerdir. Wielandt böyle bir fıkıh komisyonuna sahip birliğin Avrupa'da İslam'ın gelişmesine nasıl katkı sağlayacağını sorgulamıştır.

28 Franz Köller, "Rechtliche Probleme im Zusammenhang mit der Einführung eines islamischen Religionsunterrichts in Hessen", Yayına Hazırlayanlar (Hg): Wolfgang Bock, *Islamischer Religionsunterricht?*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen 2006, s. 117-127.

dili Almancadır. İslam'ın güncel sunumu, dini kimliğin oluşmasına yardım, bu topluma aidiyetin vurgulanması, ders hedefleri arasında sayılmaktadır.²⁹

IRH, İslam Din Dersi Öğretmeninin eğitimi için de çalışmalar yürütmektedir. Wiesbaden İslamoloji Enstitüsü ile ortak çalışma yapılarak İslam Din Dersi Öğretmeni yetiştirmek üzere 3 sömestrlik bir programı Şubat 2001'den beri uygulanmaktadır.³⁰

Kültür Bakanı Wulf 03.04.2007 tarihinde yaptığı açıklamada eyalette halen İslam Din Dersi için muhatap bulunmadığını, IRH'nin şartları yerine getirmediğini belirtmektedir. Söz konusu dersi üstlenebilecekler arasında DİTİB'nin³¹ adı zikredilmektedir.³²

4. BADEN WÜRTTEMBERG

Almanya'nın güney batısında bulunan Baden Württemberg eyaleti yaklaşık 11 milyon nüfusa sahiptir. Müslümanların oranı nüfusun yaklaşık %6'sı kadardır. Eyalette üç farklı İslam din öğretimi modelinin uygulaması vardır.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

1995 yılında 5 saat uygulanan Ana Dili Tamamlama Dersinin, 2 saati öğleden önceye alınarak Din Bilgisi Dersine ayrılmıştır. Din Bilgisi Dersi'nin öğleden önceye alınma sebebi, Hıristiyan din dersleriyle Türk çocuklarına verilen Din Bilgisi Dersinin paralel olmasını sağlamaktır. Bir diğer sebep çocukların, din bilgisini kontrol edilemeyen Kur'an Kursları'ndan edinmelerine engel olmaktır.³³ Bu ders konsolosluklar tarafından organize edilmekte ve dersin içeriğine karar verilmektedir. Aynı şekilde ders materyalleri, konsolosluk ülkelerinden temin edilmektedir. Derse katılım, dersi seçmeye bağlıdır. Okul yöneticileri, ücret talep etmeden sınıfları derse açmaktadır.

b. İslam Din Dersi

İslam Din Dersi için ilk olarak 1994 yılında İslam Din Toplumu (Religiöns-gemeinschaft des Islam) Kültür Bakanlığına dilekçe vermiş fakat kabul edilmemiştir. 1996 yılında Islamischen Bund Mannheim ve Christlich-islamischen Gesellschaft, Almanca "İslam Dersi" pilot projesinin uygulamaya konulmasını istemiş ancak bu dersin Türk Büyükelçiliğinin politik baskısı

29 http://www.irh-info.de/index.php?kon=projekte&zeige=iru/iru_konzept, (erişim 29.06.2007).

30 Programa katılan öğretmenlerin istatistik durumu için bkz. http://www.irh-info.de/projekte/iru/pdf/IRH_IRU_Statistik.pdf, (erişim 28.06.2007).

31 Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin kısaltması.

32 Frankfurter Allgemein, "Vor Minderheiten nicht zurückweichen", 03.04.2007.

33 Ali Özgür Özdi, *Aktuelle Debatten zum Islamunterricht in Deutschland*, E.B.-Verlag, Hamburg 1999, s. 99-100.

sebebiyle engellendiği bildirilmiştir. Bundan sonra İslam Din Toplumu ve başka organizasyonların da bu taleple başvuruda buldukları belirtilmektedir. Başvuru yapan kişi ve kuruluşlar: 1. Religionsgemeinschaft des Islam-Landesverband Baden Württemberg 1998 yılında, ardından Karlsruhe Pedagoji Yüksekokulu başkanı Peter Müler 1999 yılında bir dilekçe vermiştir. 2. Zenralrat der Muslime in Baden Württemberg başvuranlar arasındadır. 3. Institut für Islamische Erziehung Stuttgart 1999 yılında talepte bulunmuştur.³⁴ Schneider, 1994'ten 2001 tarihine kadar sekiz İslami Organizasyonun İslam Din Dersi için dilekçe verdiğini belirtmektedir.³⁵

2001 tarihinde dönemin eski Kültür Bakanı, Sünni İslam Din Dersi ile ilgili bir grubun program çalışmalarını sürdüreceğini ve Alevilerin ayrı bir program oluşturduklarını belirtmektedir. Resmi yazıda dersle ilgili, üstlenicinin kim olacağı ve öğretmenlerinin nasıl yetiştirileceği gibi bazı sorunlara da değinilmiştir.³⁶ Ders için dilekçe veren üç Sünni dernek, 2004 yılında Boşnak ve Arnavut eyalet dernekleriyle birleşmiş ve yeni bir dinî cemaat kurmuşlardır.³⁷ Yaklaşık altı yıl süren çalışmalardan sonra bir taslak din dersi programı Religionsgemeinschaft des Islam LV. Baden Württemberg birliği tarafından 05.08.2005 tarihinde Bakanlığa sunulmuştur.³⁸

2006-2007 öğretim yılından itibaren 2 ders saati İslam Dersi verilmesi kararlaştırılmıştır. Dört yıl sürecek olan deneme aşaması 10 ilkokulda başlatılmıştır. Ders dili Almancadır. Dersi, Müslüman öğretmenleri vermektedir. Ludwigsburg ve Karlsruhe Pedagoji Yüksek Okullarında öğretmenlerin meslek içi eğitime alınması kararlaştırılmış ve öğretmenler buralarda yurt dışından gelen uzmanlar tarafından da eğitilmiştir. Projenin devamı ve yaygınlaştırılması konusunda 2009-2010 öğretim yılında karar verilecektir.

Sünni din dersinin içeriği daha önceki Kültür Bakanı Anette Schavan tarafından belirlenen bir grup tarafından geliştirilmiştir. Tanrı-İnsan-Yaratılmışlar, Kur'an ve İslami Kaynaklar, Dinler ve Yaşam Biçimleri, Bireysel ve Toplumsal İnançın İfade Biçimleri konu alanları olarak sıralanmaktadır. Hem

34 Özdil, "Islamischer Religionsunterricht", s.20; Özdil, *age.*, s.125; Eckhart Marggraf, "Religionsunterricht für Muslime Überfällig", Yayına Hazırlayan (Hg): Peter Schreiner, Karin Wulf, *Islamischer Religionsunterricht*, Comenius Institut, Münster 2001, s.132,135.

35 Karl Schneider, "Islamischer Religionsunterricht an Staatlichen Schulen in Baden-Württemberg?", Yayına Hazırlayan (Hg): *Islamischer Religionsunterricht*, Otto Lembeck Verlag, Frankfurt am Main 2001, s. 131.

36 http://www3.landtag-bw.de/WP13/Drucksachen/0000/13_0493_D.PDF, (erişim 27.06.2007).

37 Barbara Lichtenthäler, "Islamische Religion im schulischen Unterricht: Baden-Württemberg", Yayına Hazırlayan (Hg): Wolfgang Bock, *Islamischer Religionsunterricht?*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen 2006, s. 82.

38 Ders programını incelemek için bkz. <http://www.rg-islam.de/BildungsplanIslamischerRU.pdf>, (erişim 27.06.2007).

İslam Din Dersi hem de Alevi Din Dersi öğretmenleri için 6 aylık meslekî eğitim ön görülmüştür. Sünni inancı için Freiburg, Karlsruhe, Stuttgart'taki 10 okul deneme okulu olarak belirlenmiştir.³⁹

5. BREMEN

Bremen şehir eyaleti yaklaşık 600.000 nüfusa sahiptir. Eyalet, Almanya'nın kuzey batısında yer almaktadır. Bremen Eyaleti Anayasası, Federal Anayasa'dan önce yürürlükte olduğu için din dersleri Eyalet Anayasası'nın 141. maddesine (Bremer Klausel) göre düzenlenmektedir. Uygulamadaki modeller aşağıda yer almıştır.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

Konsolosluk dersleri olarak Ana Dili Tamamlama Dersleri çerçevesinde Din Bilgisi Dersleri verilmektedir.

b. İslam Kültürü Dersi (İslamkundlicher Unterricht)

Bremen Eğitim Senatörlüğü İslam Din Bilgisi Dersi hazırlık çalışmaları için oluşturduğu Yuvarlak Masa Komisyonunda; Eğitim Bakanlığı, Bremen'deki Müslümanlar, Protestan ve Katolik Kilise temsilcileri bir araya gelmişlerdir. Komisyon bu dersin Almanca okutulmasına ve her dinden öğrencinin katılabileceği bir ders olmasına karar vermiştir. Ders öğretmenlerinin, Alman Üniversitelerinde yetişecek İslam Din Dersi öğretmenleri olmasını uygun görmüştür. Komisyon tarafından hazırlanan program Eyalet Okul Enstitüsü tarafından onaylanmıştır. Ders 2002-2003 öğretim yılından itibaren öncelikle 5. sınıfta sonra diğer yıllar 6. ve 7. sınıflarda uygulanmıştır. 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulamanın diğer okullara da genişletilmesi düşünülmüştür.⁴⁰ Ancak bu konuda daha fazla bilgi elde edilememiştir.

5. ve 6. sınıf programında içerik iki alana göre; "Dinî Oryantasyon" ve "Ahlakî Davranışlarda Oryantasyon" şeklinde düzenlenmiştir. Dinî oryantasyonda yer alan konular; Oluşum Tarihi, Peygamberlik ve Kur'an, Müslüman'ın Hayatında İslam, Kitaplı Dinlerin İnanç Temelleridir. Ahlakî oryantasyonda yer alan konular; Tanrı'ya İnanma ve Yaratılmışlara Değer Verme, İnsanın Kendisiyle ve Diğer İnsanlarla İlişkisi, Toplumsal Yaşam Gerçekliği'dir. Dersin hedefi öğrencilere, dinî, kültürel, tarihî ve ahlakî yönelimler sağlamaktır.⁴¹

39 Barbara Lichtenthäler, agm., s.84.

40 Bremen Eğitim Senatörlüğünün 08.09.2005 resmi yazısı.

41 Islamkunde, Rahmenplan für die Sekundarstufe I, Jahrgang 5 und 6, Entwurf 2003.

c. İslam Din Dersi

Bremen’de İslam Cemaatleri Çalışma Dairesi 05.09.2001 tarihinde İslam Din Dersi için bir temel program taslağını Eğitim ve Bilim Senatörlüğüne sunmuştur. O da çeşitli cemaat temsilcilerini bu program taslağını müzakere etmek üzere Yuvarlak Masa Toplantısına davet etmiştir. Yapılan müzakereler sonucunda İslam din dersi, bir okulda Almanca olarak 2003-2004 öğretim yılında denenmeye alınmıştır. Dersin bundan sonraki gelişim süreci hakkında bilgi elde edilememiştir.

6. HAMBURG

Yaklaşık 2 milyon nüfusa sahip Hamburg şehir eyaleti Almanya’nın kuzeyinde yer almaktadır. Eyalet çok dinli ve kültürlü bir yapıya sahiptir. Müslüman öğrencilerin devam ettikleri iki din öğretimi modeli vardır.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

Türkçe Ana Dil Dersi çerçevesinde verilen “Türk Çocuklar İçin İslam Din Dersi” mevcuttur. Bu ders için not verilmemektedir. Öğretmenlik eğitimi almış Türk öğretmenler tarafından dersler verilmektedir. Öğretmenlerin “din dersi verebilir” yeterliliğine sahip olması istenmektedir. Bir öğretmenin bu dersi üstlenmesi kendisinin olurlarına bırakılmaktadır.

b. Herkes İçin Din Dersi

Eyalette farklı din ve kültürden öğrencilerin sayısı fazla olduğundan Herkes İçin Dinler Arası Din Dersi bu eyalette çözüm olarak üretilen bir modeldir. Ders içerisinde İslam’la ilgili bilgilere yer verilmektedir. Protestan Kilisesi’nin desteğinde yürütülen bu ders için Hamburg’da Dinler Arası Din Dersi Müzakere Grubu oluşturulmuştur. Bu grupta Yahudi, Müslüman cemaatler, Alevi Kültür Merkezi’nin Konferansı, Tibet ve Budist Kültür Merkezleri yer almaktadır. Komisyon, din dersinin gelecekteki durumuna yönelik öneriler geliştirmektedir.⁴²

42 Harry Noorman, “Almanya’da Hıristiyan Din Dersinin Hukuksal Çerçeve Koşulları ve İslam Din Dersi İçin Olası Modeller”, Editörler: Hasan Coşkun, M. Zeki Aydın, Lars Peter Schmidt, Helga Schenk, *Türkiye ve Almanya’da İslam Din Dersi Tartışmaları*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara 2000, s.24-25; Dinler Arası Din Dersi Müzakere Grubu’nun, Herkes İçin Din Dersi hakkındaki görüşleri için bkz. Gesprächskreis Interreligiöser Religionsunterricht in Hamburg, “Empfehlungen zum Religionsunterricht an öffentlichen Schulen in Hamburg” Yayına Hazırlayanlar (Hg): Folkert Doedens, Wolfram Weiße, *Religionsunterricht Für Alle*, Waxmann Verlag, Hamburg 1997, s. 35-41; Müslümanların ders hakkındaki görüşleri için bkz. Halima Krausen “Wie kann ein “Religionsunterricht für alle” von Muslimen theologisch verantwortet werden? Eine muslimische Position”, Yayına Hazırlayanlar (Hg): Wolfram Weiße, Folkert Doedens, *Religiöses Lernen in einer pluralen Welt*, Waxmann Verlag Münster 2000, s. 39-42.

Farklı din ve mezheplerin derste konu edilmesi iki şekilde olmaktadır. Ya dersin merkezinde (ana konu olarak) dinlerin ve mezheplerin çeşitliliğinin ayrı ayrı açıklanması ve kişisel kanaatlerin konuşulması ya da belli başlı ibret verici rivayetler, tecrübeler ve kanaatlerin öğrenciler tarafından sözlü olarak ifade edilmesi ve diğer dinlerin rivayetleriyle geliştirilmesi şeklinde uygulanır. İşlenen bazı üniteler şunlardır: 1. Kendimi Tanıyorum ve Diğer İnsanları Daha İyi Tanıyorum. 2. Toplum İçerisinde Yaşıyoruz. 3. İnsanların İnançlarında Ne Önemlidir. 4. Bizler Bir Dünyada Yaşıyoruz.⁴³

1991 yılında Aleviler Hamburg'ta ayrı bir ders için kampanyalar başlatmıştır. Farklı bir dersin oluşturulması yerine 1998 yılında Alevilikle ilgili konular da programa dâhil edilmiştir. Eklenen konular arasında; Alevilerin İbadeti, Muharrem Orucu, Aşure Günü, Hızır İlyas Günü, Semah Ritüeli ve Müziğin Önemi gibi başlıklar yer almaktadır.⁴⁴

7. SCHLESWIG-HOLSTEIN

Schleswig-Holstein Almanya'nın en kuzeyinde bulunmaktadır. Danimarka'yla sınır olan eyalet yaklaşık 2 milyon nüfusa sahiptir. Eyalette 25.000'e yakın Müslüman yaşamaktadır. Müslümanlar için iki model uygulanmaktadır. Bir model için talep vardır.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

Konsolosluk dersi olarak verilen Ana Dili Tamamlama Dersi kapsamında Din Bilgisi Dersleri kamu okulları dışında okutulmaktadır.

b. İslam Din Dersi

2007-2008 öğretim yılında 9 okulda İslam Din Dersi uygulaması birinci sınıftan itibaren başlatılmıştır. Dersi veren öğretmenler Kiel'deki İslam Bilimi ve Oryantalistik Bölümü öğretim üyelerinden alan bilgisi ve Schleswig-Holstein Okul Kalitesini Geliştirme Enstitüsünden alan didaktiği konusunda iki yıl süreli seminerler almaktadır.

Aşağı Saksonya Eyaletinde geliştirilen İslam Din Dersi Programı, Schleswig Holstein'da yeniden üzerinde çalışılarak, bu eyalete uyarlanmaya çalışılmıştır. Programda bir yorum ve mistik eğilim olarak Aleviliğe ve Şii'liğe de yer verilmiştir. Program incelendiğinde sekiz öğrenme alanının olduğu tespit edilmiştir. Bunlar: 1. Ben ve Cemaatim 2. İslam Ahlakı 3. Peygamberlerin Hayatları 4. Peygamber Hz. Muhammed 5. Kur'an 6. İslam'ın

43 Hamburg Okullar Dairesi, İlkokullar için Din Dersi Çerçeve Plan Tasarısı, 26.01.2001.

44 <http://www.alevi.com/religionsunterricht0+M582cc2f345b.html>, (erişim 28.07.2007).

Şartları. Birinci, ikinci sınıflar için ve üçüncü, dördüncü sınıflar için bir içerik belirlenmiştir.⁴⁵

8. RHEINLAND –PFALZ

Almanya'nın güney batısında yer alan eyalette yaklaşık 4 milyon insan yaşamaktadır. Müslüman öğrenciler için eyalette iki model uygulama vardır.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

Devlet gözetiminde verilen Ana Dili Tamamlama Dersi kapsamında Din Bilgisi Dersleri okutulmaktadır. 1.-10. sınıflara kadar verilen derse katılım başvuru ile olmaktadır. Dersten kayıt sildirme ancak öğretim yılı sonunda yapılmaktadır. Öğrencilerin ders etkinliklerine katılımı notlandırılmaktadır fakat ders ortalamasına tesiri olmamaktadır.

b. İslam Din Dersi

2003-2004 öğretim yılında dört yıllığına denemek üzere Pflingstweide ilkokulunda başlatılan uygulama, 2008 yılında Eğitim Bakanı Ahnen'in yaptığı bir açıklamayla başka bir okula daha yaygınlaştırılmış ayrıca üç farklı bölgedeki okuldan modeli denemek için talep gelmiştir. Ders öğretmenlerinin eğitimi Karlsruhe'deki Pedagoji Üniversitesi'nde verilecek sertifika programlarıyla yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁶ 2009-2010 yılından itibaren modelin eyaletin tamamına yaygınlaştırılması düşünülmektedir.

Ludwigshafen- Pflingstweide İlkokulu'nda öğrencilerin yarısı Müslüman'dır. Ağırlıklı olarak Türk, Tunus'lu, Arnavut ve Afgan'dır. Dolayısıyla bu dersle öğrencilerin topluma entegrasyonuna katkı hedeflenmektedir. Din Dersini destekleyenler arasında en başta Hıristiyan Müslüman Konuşma Dairesi ve IGRA (Türk Kadın Öğrenim İnisyatifi) vardır.

Ders için kısmî çerçeve program (Teilrahmenplan) oluşturulmuştur. Programda önemli konular ve ulaştırılması gereken beceriler yer almakta fakat bunlar sınıflara göre belirlenmemiştir. Öğrenciler çok heterojen olacaktır, öğretmene de bazı belirlemelerin bırakılması uygun bulunmuştur. Üç öğrenme alanı belirlenmiştir: Müslüman Olarak Yaşama, İslam'ın Temelleri, Dinler Arası Diyalog.⁴⁷

45 Schleswig-Holstein Eyaleti Eğitim ve Kadından Sorumlu Bakanlık, İslam Din Dersi Öğretim Programı, 2008.

46 <http://www.ad-hoc-news.de/islamunterricht-an-schulen-in-rheinland-pfalz-soll-ausgebaut—/de/Regional/Rheinland/19520989>, (erişim 04.02.2009).

47 Islamischer Religionsunterricht in der Grundschule Ludwigshafen- Pflingstweide, Entwurf eines Teilrahmenplans, Aralık 2004.

9. AŞAĞI SAKSONYA

Almanya'nın kuzey batısında yer alan eyalette yaklaşık 8 milyon insan yaşamaktadır. DITIB, eyalette en büyük İslami organizasyon kabul edilmektedir. Müslümanlar için eyalette iki model denemesi vardır. Bir modelin uygulamaya konulması için de çaba gösterilmektedir.

a. Eyalet Kültüründe Dini Konular Dersi (Religiöse Themen der Landeskunde)

1985 yılından beri Aşağı Saksonya eyaletinde Ana Dili Tamamlama Dersi çerçevesinde "Eyalet Kültüründe Dini Konular Dersi" 1.-13. sınıflarda verilmektedir. Derse iki ders saati ayrılmıştır. Ders, 8 öğrenci tarafından seçildiğinde açılmaktadır. Dersten kayıt sildirme ancak öğretim yılı sonunda mümkündür. Öğretmenler, eyalet tarafından atanmaktadır. Öğretmenlerin ya geldikleri ülkede ya da Almanya'da öğretmenlik eğitimi almış olmaları ve iyi Almanca bilmeleri gerekmektedir. Aşağı Saksonya Okul Kanunu'na uygun olarak Çerçeve Programları vardır.

Ders veren öğretmenlerden öğretmenlik eğitimi almış olmalarının yanı sıra meslekte tecrübelerinin olması istenmektedir. Öğretmenlerin, Din Derslerini verebilmesi için yeterlilik aranmaktadır. Öğretmenlerin bu dersi vermesi için görev almaları kendilerinin olmasına bağlıdır.

b. İslam Din Dersi

24 Ekim 2001 tarihinde Aşağı Saksonya Eyaleti Başbakan'ı yaptığı açıklamada Müslüman öğrencilere de Hıristiyan, Yahudi veya mezhepsiz öğrencilere davranıldığı gibi eşit davranılmasını istediklerini, onların ya Değerler ve Normlar Dersine ya da Din Dersine katılmalarını arzuladıklarını ifade etmiştir. Konuşmasının devamında başbakan, devlet denetiminde Almanca İslam Din Dersine imkân tanyacaklarını bildirmiştir. 23 Temmuz 2002'de Eyalet Hükümeti, dersi uygulamaya karar vermiştir. Hukukî anlamda bir İslam Din Cemaati olmadığından Kültür Bakanlığı, Müslümanların temsilcilerinin katıldığı Yuvarlak Masa komisyonu oluşturmuştur.⁴⁸ Bu komisyon Müslüman öğretmenlerin katılımıyla bir Çerçeve Program hazırlanmıştır. 25 Temmuz 2003'te Çerçeve Program (Rahmenrichtlinien) Aleviler haricinde Müslümanlar tarafından kabul görmüştür. Aleviler, Alevilikle ilgili içeriğe yeterince yer verilmemesi sebebiyle söz konusu çalışmayı onaylamamıştır.⁴⁹

48 Niedersachsen Schura olarak adlandırılan komisyonda Türk derneklerin temsilcileri, Arap, Boşnak, Pakistan, Alman Cemaatinin üyeleri yer almıştır.

49 Birgit Vâth, "Islamischer Religionsunterricht an staatlichen Schulen-Zwei Modellprojekte zu seiner Etablierung in Niedersachsen", Yayına Hazırlayan (Hg): Stefan Reichmth, Mark Bodenstern, Michael Kiefer, Birgit Vâth, *Staatlicher Islamunterricht in Deutschland*, LIT Verlag, Berlin 2006, s. 72-73.

2003-2004 öğretim yılından itibaren sekiz okulda denenmeye başlanan model, 19 okula genişleyerek devam etmiştir. 2006-2007 öğretim yılında üç okulda daha uygulanma kararı alınmıştır. 2008-2009 öğretim yılında 29 okulda uygulanmaktadır. Kültür Bakanı 2012 yılına kadar bütün ilkokullarda deneme modelini yaygınlaştırmayı ve sonrasında düzenli bir ders olarak okul programlarında yer vermeyi amaçladıklarını açıklamıştır.⁵⁰

Dersin dili Almanca'dır ve dersi Ana Dil Dersi çerçevesinde Eyalet Kültüründe Dinî Konular Dersini veren öğretmenler okutmaktadır. Derse en az katılımcı sayısı 12 olmalıdır. Bu sayıya ulaşılmadığında 1. ve 2. sınıflar birleştirilebilmektedir. Ders, iki ders saati şeklinde düzenlenmiştir. Ders programı, Aşağı Saksonya Kültür Bakanlığının söz konusu Müslüman organizasyon ve birliklerle birlikte hazırladığı İslam Din Dersi Programına göre geliştirilmektedir. Programı Sünni ve Şii gruplar onaylanmaktadır. Derste öğrenci faaliyetleri notlandırılmamaktadır. Fakat ders, öğrencilerin çalışmasına ve sosyal davranışlarına katkı sağlamak durumundadır.⁵¹

Program incelendiğinde altı öğrenme alanının olduğu tespit edilmektedir. 1. Ben ve Benim Cemaatim 2. İslam Ahlâkı 3. Peygamberler Tarihi 4. Peygamber Muhammed 5. Kur'an 6. İslam'ın Şartları. Dersin görev ve hedefleri arasında; var oluş soruları olarak kabul edilen nereden, nereye sorularıyla ilgilenmek, insan-Allah ilişkisi, Allah ve yaratılmışlarla olan ilişkisini, Kur'an ve peygamberler tarihiyle ortaya koymak, sayılmaktadır. Ayrıca, inancın ve uygulamanın öğrencinin hayatıyla ilişkilendirilmesi, öğrencilerin kendi din kimliğini oluşturarak diğer din mensuplarına karşı saygı geliştirmelerine katkı sağlaması hedeflenmektedir.⁵²

Ders öğretmenlerine Osnabrück Üniversitesi Eğitim ve Kültür Bilimi Fakültesi'nde, "Almanca İslam Din Dersi-Öğretmenlere Bilimsel Eğitim Kursu" verilmiştir. Bu program 2007-2008 öğretim yılında açılan Master Programı'nın da temelini oluşturmaktadır. Eğitim kursuna Birinci Devlet Sınavı'nı veren öğretmenlik bölümü öğrencileri ve hizmette bulunan öğretmenler katılmıştır.

50 "Allah im Unterricht", 17.01.2009, <http://www.dradio.de/dkult/ur/sendungen/religionen/903767/>, (erişim 04.02.2009).

51 Rolf Bade, "Islamischer Religionsunterricht- ein niedersächsischer Schulversuch", Yayına Hazırlayan (Hg): Wolfgang Bock, *Islamischer Religionsunterricht?*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen 2006, s.129-131.

52 Rahmenrichtlinien für den Schulversuch, "Islamischer Religionsunterricht"(Entwurf), 29 Nisan 2003.

10. BAVYERA

Almanya'nın güney doğusunda yer almaktadır. Yaklaşık 13 milyon nüfusa sahiptir. Müslüman öğrenciler için aşağıda incelenen üç model uygulamadadır.

a. Ana Dili Tamamlama Dersi Kapsamında Din Bilgisi Dersi

Öğretim Planlama Komisyonu 1986 yılında Türk öğrenciler için İslam İncancında Din Bilgisi Dersini seçimlik okutma kararı almıştır. Bunun üzerine 1987-1988 öğretim yılından itibaren 1.-3. sınıflarda ve 1988-1989 öğretim yılında da 4.-5. sınıflarda Türkçe Din Bilgisi Dersleri okutulmaya başlanmıştır. Söz konusu dersler ortaokul düzeyinde (Hauptschule) 6.-9.,10. sınıflarda seçildiği takdirde okutulmaktadır. 2005 yılına kadar bu sınıflar için ilköğretimde olduğu gibi ayrı bir din dersi programı bulunmuyordu. Bu sebeple, öğretmenler Türkiye Cumhuriyeti'nde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programlarından faydalanarak dersi okutmuşlardır. Dersler, Türkiye'den görevli giden Türk öğretmenlerin Türkçe programlarla ve Alman yetkililerin gözetiminde verilmektedir.⁵³

Ders saatleri, öğretmenin ve okulun programına göre değişiklik göstermektedir. Ana Dili Tamamlama Dersleri için en fazla 5 ders saati ayrılmıştır. Bunun iki ders saati Din Bilgisi Dersi içindir. Fakat şartlar göz önünde bulundurularak ders saatlerinde oynamalar yapılmaktadır.⁵⁴

1987-1988 ve 1988-1989 öğretim yıllarında uygulamaya konulan programlar (1.-3. ve 4.-5. sınıflar için), 2005 öğretim yılından itibaren Bavyera Öğretim ve Kültür Devlet Bakanlığının İlkokul (Grundschule) ve Ortaokul (Hauptschule) için hazırladığı Türkçe İslam Bilgisi Ders Programı (Lehrplan für die islamische Unterweisung in türkischer Sprache) ile kaldırılmıştır.⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı (1.-10. Sınıflar)'nı bütün Almanya geneli için ha-

53 Staatsinstitut Für Schulpädagogik und Bildungsforschung, *Islamischer Religionsunterricht an bayerischen Schulen?*, s.27,34.

54 Bütün öğrencilerin Türkçe veya Din Bilgisi Derslerinden az da olsa faydalanması amaçlandığından, dersler kimi zaman ve de çoğunlukla farklı seviyedeki sınıflarla birleştirilerek işlenmektedir. Farklı seviyedeki sınıflar 3 farklı seviyede olursa (7. 8. ve 9. sınıflar gibi) o zaman bu sınıflar "Problem Sınıflar" olarak isimlendirilmektedir. Bir başka uygulama ise farklı okullardaki öğrencilere ders vermek hedefleniyorsa ders saatlerinde azaltma yoluna gidilmektedir. Böylece öğretmen daha çok okul dolaşmaktadır. Din Derslerinin zamanı velilerin çoğunluğunun bu derse başvuru yapması sebebiyle %72 oranında öğleden önce yapılmaktadır. Horst Unbehaun, Harald Schüller, *Türkische Lehrer in Bayern*, Bamberg Üniversitesi Araştırma Projesi, Bamberg 1998, s.148,168.

55 Yürürlüğe konulan bu programın Almcası model denemede olan Almanca Din Bilgisi Ders Programı'nın aynısıdır. Türkçe Din Bilgisi Dersi'nde Türkçesi uygulanmaktadır.

zırlamasına rağmen Bavyera Eyaleti kendi geliştirdiği programı uygulamaktadır.

b. Din Bilgisi Dersi

2001-2002 öğretim yılında 14 okulda uygulamaya başlanan model, o tarihten beri Bavyera'nın 35 okulunda denenmiştir. 2001-2002 öğretim yılında ilkokulun birinci sınıflarında uygulanmaya başlanmış ve 2004-2005 öğretim yılında dördüncü sınıflara ulaşılmıştır. 2005-2006 öğretim yılında ise uygulama faaliyetleri ortaokul (Hauptschule) düzeyine ulaşmış ve ortaokul 5. sınıflarda denenmiştir. 2006-2007 öğretim yılında toplam 77 ilkokul ve ortaokulda uygulanmıştır.⁵⁶

Ders saatleri Türkçe Din Bilgisi Dersi'nin saatlerine göre (2-2-3-3, 1.-4. sınıflar) düzenlenmiştir. Ancak okul organizasyonlarına, şartlara göre değişiklik (2-2-2-2) gösterebilmiştir. Ders gruplarında en az 12 öğrenci bulunmak durumundadır. Grupların birleştirilmesi duruma göre uygun bulunmuştur. Ders saatleri, okul programında Etik ve Türkçe Din Bilgisi Ders saatleriyle aynı zamana konulmaktadır.⁵⁷ Ders dili Almancadır dolayısıyla bütün Müslüman öğrencilere açıktır. Derste önemli kavramlar Arapça ve Türkçe kullanılmaktadır.

Modeli okullarda uygulayan öğretmenler; Türkiye'den Ana Dil Dersini vermek üzere görevlendirilmiş öğretmenler ve Almanya'da her hangi bir branşta öğretmenlik eğitimi almış Müslüman öğretmenlerdir.

Dersin programı eyalet eğitim yetkililerinin belirlediği uzman ve Müslüman öğretmenler tarafından geliştirilmiştir. Program 2005 yılında bakanlık tarafından onaylanmıştır.

c. İslam Dersi

2002 yılında Bavyera Eyalet Meclisi, İslam Din Dersinin Erlangen veya Münih gibi büyük şehirlerde verilebileceğine karar vermiştir. Bavyera Öğretim Bakanlığı, bir yuvarlak masa toplantısı oluşturmuştur. Bu masaya, Bavyera'daki Müslüman organizasyonlar ve Erlangen İslam Din Cemaati (IRE) davet edilmiştir. Öğretim Bakanlığının buradaki rolü sadece yönetici olmaktır. Yuvarlak Masa toplantısında Müslümanların ortak bir duruş sergileyemedikleri ve temsilci çıkartamadıkları görülmüştür. Çalışmalara yerel seviyede

56 Bavyera Kültür Bakanlığı, Bakanlık Yöneticisi Josef Erhard'ın Kasım 2006'da *Alman Okullarında İslam Din Dersleri* konulu sempozyumda konuşması, www.eugen-biser-stiftung.de/nachricht.html?Cnachricht_id=242;Cmenu_id=88, (erişim 24.06.2007).

57 2003-2004 öğretim yılında okullarda denenilen model %78,9 oranında öğleden önce diğer derslerle birlikte okutulmuştur. Okul Kalitesi ve Öğretim Araştırması Devlet Enstitüsü, *Islamische religiöse Unterweisung in deutscher Sprache*, Münih 2005, s.14.

Erlangen'deki Müslümanlarla devam edilmiştir. Müslümanlar, yetkililerle çalışmalara devam ederken iki şeyin garantisini istemiştir. Hıristiyan taraf, İslam inanç öğretisi ile ilgili müfredatta yer alan konulara müdahale etmeyecek ve de içeriğin en son haline Müslümanlar karar verecektir. Öğretmenlerin dersi vermek üzere atanmasında da aynı yetki Müslümanlarda olacaktır. IRE'nin öğretim programını hazırlayacak teolog ve din pedagogu uzman üyesi olmadığından Öğretim Bakanlığında bu konuda destek istenmiştir. Ayrıca Müslümanların isteği üzerine Bakanlık, geliştirilen programın hukukî açıdan da sakıncalı içeriğe sahip olup olmadığını denetlemiştir.⁵⁸

İslam Cemaati, fakültedeki İslam Din Öğretimi İçin Disiplinler Arası Merkez'inde (IZIR) öğretmen adaylarının yetiştirilmesi ve ders programının geliştirilmesi konusunda etkindir. 2002-2003 öğretim yılından beri İslam Din Dersi Öğretmenlerine sertifika programı yürüten merkeze, 2005-2006 öğretim yılından itibaren İslam Profesörü atanmıştır.

2003-2004 öğretim yılından itibaren İslam Dersi model denemesi, Erlangen Brucker Lache İlkokul'unda 1.-4. sınıflarda aynı zamanda uygulanmaya başlamıştır. Model uygulamaya, Öğretim ve Kültür Bakanlığının sorumluluğunda, IRE'nin talepleri doğrultusunda geçilmiştir. Bu model, Anayasanın 7/3. maddesine uygun bir derstir.⁵⁹ Almanca ve Türkçe Din Bilgisi Dersleri'nin tarafsızlığına karşın İslam Dersi, öğrencileri inandırmayı hedeflemektedir. Sünni ve Şiiilerin ayrıldıkları konularda salt bilgi verilmesi amaçlanmıştır.⁶⁰ Mezhepler üstü bir anlayış benimsenmiştir. Ders dili Almanca'dır. Derste, önemli kavramlar Arapça ve Türkçe açıklanmaktadır.⁶¹ İlkokul dışında Hauptschule ve Realschule'ye yaygınlaştırılan model Erlangen'in dışında Führt, Bayreuth, Nürnberg ve Münih şehirlerinde toplam altı okulda denemektedir.

58 Mathias Rohe, "Zur Genese des Erlanger Schulversuchs "Islamunterricht", www.zr2.jura.uni-erlangen.de/Schulversuch.pdf, (erişim 23.06.2007).

59 Bakanlık yetkilisi bu dersin Anayasanın 7/3. maddesine uygun olduğunu belirtmesine rağmen dersin uygulanmasında aktif yer alan Prof. Johannes Lähnemann, Anayasanın 7/3. maddesinin istediği muhatap sorununun tam anlamıyla çözülmemesi sebebiyle dersin "İslam Din Dersi" olarak değil de "İslam Dersi" olarak anıldığını ifade etmiştir. Bu dersi, "İslam Din Bilgisi Dersi"nden ayıran yönün ise Müslüman bir cemaatle işbirliğinde yapılmasındadır. Johannes Lähnemann, "Nach langem Anlauf-endlich islamischer Religionsunterricht?", Yayına Hazırlayan (Hg): Theo Sundemeier, *Verkündigung und Forschung*, Yıl: 49, Sayı: 1-2004 Gütersloher Verlaghaus, Gütersloh 2004, s.62-63.

60 Bavyera Öğretim ve Kültür Bakanlığında alınan 18.09.2003 tarihli "Sachstand bei den Angeboten islamischer Erziehung", adlı belge.

61 Ulrich Seiser; Dieter Schütz, "Islamische Religion im schulischen Unterricht: Bayern", Yayına Hazırlayan (Hg): Wolfgang Bock, *Islamischer Religionsunterricht?*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen 2006, s.89.

11. BRANDENBURG

Almanya'nın kuzey doğusunda bulunan Brandenburg'ta yaklaşık 2.5 milyon insan yaşamaktadır. Müslüman nüfusun oranı diğer eyaletlerdekinden çok az olduğu için Brandenburg eyaletinde Müslümanlar için ayrı bir ders söz konusu değildir. Öğrenciler, din dersinin yerine Yaşamı Düzenleme-Etik-Din Bilgisi (LER) Dersine devam etmek zorundadır. Bu ders, tarafsız olarak verilmektedir ve bilgilendirme amaçlıdır.

12. SACHSEN, SACHSEN ANHALT, MECKLENBURG –VORPOMMERN, THÜRİNGEN

Almanya'nın doğusunda bulunan ve Müslüman nüfusun çok az olduğu Sachsen, Sachsen Anhalt, Mecklenburg Vorpommen, Thüringen eyaletlerinde İslam Din Dersi için herhangi bir talep bulunmamıştır.⁶² Eyaletlerde Türkçe Ana Dil Dersleri de mevcut değildir. İslam inancına sahip Türk öğrenciler, din dersi yerine Okul Kanununca belirtilen Etik dersine veya Çocuklarla Felsefe Yapmak, Felsefe Yapma derslerine (Mecklenburg Vorpommern) girmek durumundadır.

13. SAARLAND

Fransa ve Lüksemburg'la sınır olan eyalette yaklaşık 1 milyon insan yaşamaktadır. Saarland'da Türk konsolosluğu Ana Dili Tamamlama Dersi çerçevesinde Din Bilgisi Dersleri vermektedir. Ders programları konsolosluk ülkeleri tarafından oluşturulmaktadır. Ana Dil Dersi'ne haftada toplam beş ders saati ayrılmıştır. Öğrenci sayısı 15 olduğunda ders açılmaktadır. Öğretmenler, geldikleri ülkelerden ilkökul veya ortaokul öğretmenliği yeterliliğine sahip olmalıdır. İslam Din Dersi için bir girişim tespit edilememiştir.

C. SONUÇ

1978 yılında başlayan Müslüman çocukların din öğretimine yönelik çalışmalar, günümüze gelinceye kadar amaç, içerik, dil ve oluşum açısından farklılaşarak devam etmiştir. İlk defa Türkçe geliştirilen ve okutulmaya başlanılan İslam Din Bilgisi Programları, öğrencilerin tekrar Türkiye'ye dönecekleri amacıyla yapılandırılmıştır. Bu nedenle ders dili Türkçe olmuş ve öğretmenleri Türkiye'den görevli gönderilmiştir. Fakat 1990'lı yıllardan itibaren Almanya'da yaşayan Müslümanların ülkelerine geri dönmedikleri

62 Janberd Oebbecke, "Islamischer Religionsunterricht an deutschen Schulen- Aktuelle Fragen und Problemstellungen", Yayına Hazırlayan (Hg): Peter Schreiner, Karin Wulf, *Islamischer Religionsunterricht*, Comenius Institut, Münster 2001, s.84-85; *Islamischer Religionsunterricht an der Staatlichen Schulen in Deutschland*, Eylül 2000, s.11.

görülmüş ve Alman vatandaşı olmaları sebebiyle; bunların Almanya'daki yaşama uyumu problemi gün yüzüne çıkmıştır. Almanca İslam din öğretimi modelleri daha çok Müslümanların Almanya'ya uyumunu sağlayacak içerik ve amaçta oluşturulmuş modellerdir. Bu modeller, öğrencilere daha iyi Almanca öğretmek, kendi dinlerini Almanca ifade edebilmelerine yardımcı olmak ve de derste öğrencilere neler öğretildiğinden haberdar olmak amacını taşımaktadır. Türkçe din öğretimi modellerinden Almancaya geçilmesi; eyaletlerde yetkililerin program geliştirme komisyonlarına katılmalarını, içeriğin anayasa ve eyalet yasa/kanunlarına uygunluğunun çok sıkı bir şekilde kontrol edilmesini kolaylaştırmaktadır. Yasal statü ve diğer nedenlerden dolayı da "İslam Din Dersi" dışındaki ders modelleri ara çözüm ve geçiş süreci kabul edilmektedir. Ayrıca Almanya'da sürekli okutulacak bir dersin, Anayasaya uygun bir ders olması gerektiği tartışmaları yapılmakta ve bu dersi üstlenecek organizasyonlar oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Eyaletlerde İslam Din Dersi için başvuruda bulunan ve kabul görmeyen, bu yönde çaba sarf eden cemaat/dernek sayısı fazladır. Müslüman cemaatlerin kendilerinden beklenen şartları oluşturamaması sebebiyle eyaletlerde bölgesel olarak, sadece din dersi için bir araya gelen yuvarlak masa komisyonları (birlikler) bu işi üstlenmiştir.

Sonuçta gelinen nokta ise; eski doğu Almanya eyaletleri dışarıda bırakıldığına hemen hemen bütün eyaletlerde, en az üç İslam din öğretimi modelinin uygulandığıdır. Bunlar:

- Din Bilgisi Dersi (Türkçe): "Ana Dili Tamamlama Dersi" çerçevesinde verilen ve içerik olarak İslam Din Dersi ile sınırlı olan bir derstir. Mezhep merkezli bir ders değildir. İslam hakkında bilgi verilmesi hedeflenir. Dersin sorumlusu ülkelerin diplomatik ve konsolosluk temsilcileri veya eyaletteki kültür makamlarıdır. Öğretim Müfredatı'nın hazırlanmasında ve uygulanmasında İslami cemaatlerle birlikte çalışılmamaktadır. Dersi veren öğretmenler çoğunlukla Türkiye'den görevli gitmektedir.

- Din Bilgisi/Kültürü Dersi (Almanca): Eyalet kültür makamlarının sorumluluğunda olan bir derstir. Program çalışması eyalet yetkilileri tarafından organize edilmekte ve cemaatlerle çalışılmamaktadır. Mezhep merkezli ve inandırma hedefli bir ders değildir. Ders İslam hakkında bilgi verirken İslam dışındaki dinlere ve dünya görüşlerine karşı davranışları da içermektedir. Dersi veren öğretmenler, Almanya'da öğretmenlik yapan veya Türkiye'den giden öğretmenlerdir.

- Devlet desteğindeki Almanca modeller, anayasal statü bakımından Hıristiyan cemaatler tarafından eleştirilmekte ve kabul görmemektedir.

- İslam Dersi (Almanca): İslami bir cemaatin öncülüğünde ve devletin sorumluluğunda verilen düzenli bir derstir. Pilot uygulama şeklinde, sınırlı sayıdaki okullarda denenmektedir. Veliler tarafından onaylanıp kabul gördüğünde deneme okullarının sayısı her geçen yıl arttırılmaktadır. Öğretim programını ilgili cemaat hazırlamakta ve dersin öğretmenini belirlemektedir. Dersin amacı, öğrenciyi dinî muhtevaya inandırmaktır.

Derslerin Almanca yapılması çocuk ve gençlerin kendilerini ifade etmelerine, dinlerini tanıtmalarına destek olacağı açıktır. Ancak derste öğrenilen Almanca dini kavramların öğrencilerin kendi ailelerinde, Türkçe karşılıklarını bulmada sıkıntı doğuracaktır. Bu nedenle Ana Dil Dersleri çerçevesinde verilen Din Bilgisi Derslerinin uygulamadan kaldırılmaması faydalı olacaktır.

Modellerin uygulanmasında Türkiye'den görevli giden ve Almancaları iyi olan öğretmenler önemli rol oynamaktadır. Bazı üniversitelerde açılan sertifika programlarıyla öğretmenlik veya İslam Bilimi okuyan din dersi öğretmen adaylarına seminerler verilmektedir. Öğretmen eğitimi için Üniversitelerde açılan sertifika programlarının yanında bizzat İslam Din Dersi Öğretmenliği bölümlerinin oluşturulması yönünde çaba sarf edilmesi, modellerin geleceği ve kalıcılığı açısından önemli olacaktır.